

НОТА АПОСТОЛЬСЬКОЇ ПЕНІТЕНЦІАРІЇ ЩОДО ВАЖЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОЇ ОСУДНОСТІ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ ПЕЧАТІ ТАЇНСТВА

«Своїм Втіленням Божий Син в певний спосіб з'єднався з кожною людиною»¹; своїми жестами і словами освітив її найвищу і недоторкану гідність; в собі самому, мертвому і воскреслому, відновив зубожіле людство, перемагаючи темряву гріха і смерті; віруючим в Нього відкрив зв'язок зі своїм Отцем; зішестям Святого Духа, Він освятив Церкву – спільноту віруючих, своє справжнє тіло, та уділив їй свою власну пророчу, царську та священницьку владу, аби вона була у світі продовженням його власної присутності і місії, проголошуючи істину людям усіх часів, ведучи їх до сйива свого світла, дозволяючи, щоб їхнє життя було Ним реально порушене та преображене.

У цей неспокійний час людської історії, не виглядає так, що зростаючому науково-технічному прогресу відповідає адекватний етичний і соціальний розвиток, а радше справжній культурний і моральний занепад, який забуває Бога, або ж відверто вороже ставиться до Нього та стає нездібним розпізнавати і поважати, у всіх сферах та на всіх рівнях, основні координати людського існування, і разом з ними й самого життя Церкви.

«Якщо науково-технічний прогрес не відповідає розвитку етичного формування людини, його духовному зросту [...], значить це ніякий не прогрес, а загроза для людини і світу»². Також у сфері приватних комунікацій і засобів масової інформації непропорційно зростають «технічні можливості», а не любов до істини, відданість у її пошуках, почуття відповідальності перед Богом і людьми; виникає тривожна диспропорція між засобами комунікації та етикою. Комунікативна гіпертрофія, здається, скеровується проти істини, і як наслідок, проти Бога та проти людини; проти Ісуса Христа – Бога, який став людиною, і Церкви – Його історичної та реальної присутності.

В останні десятиліття аж до такої міри поширилася певного роду «жадібність» інформації, незважаючи на її реальну вірогідність і доречність, що «світ комунікації» здається, хоче «замінити» реальність, обумовлюючи її сприйняття, або ж маніпулюючи її розумінням. Від цієї тенденції, яка може набувати тривожних нездорових рис, на жаль, не застрахована й сама спільнота Церкви, яка живе у світі та інколи приймає його критерії. Навіть серед віруючих, дуже часто, дорогоцінна енергія використовується для пошуку «новин» або справжніх «скандалів», які відповідають чутливості певної громадської думки, з цілями і завданнями, які, безумовно, не належать до божественної природи Церкви. Все це завдає великої шкоди проголошуванню Євангелія кожному створінню та вимогам місії Церкви. Необхідно смиренно визнати, що іноді від цієї тенденції не застраховане навіть саме духовенство аж до найвищих щаблів ієрархії.

¹ II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, Пастирська Конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes* (7 грудня 1965), н. 22.

² БЕНЕДИКТ XVI, Енцикліка *Spe salvi* (30 листопада 2007), н. 22.

Дійсно, посилаючись на судження громадської думки як на остаточний трибунал, надто часто оприлюднюється різного роду інформація, навіть у найбільш приватних і конфіденційних сферах, яка неминуче впливає на життя Церкви, спонукає – або принаймні сприяє – необдуманим судженням, незаконно та непоправно шкодить добрій репутації інших, а також праву кожної людини захищати власну приватність (пор. кан. 220 ККП). В цьому ключі особливо актуально звучать слова святого Павла до Галатів: «Ви бо, брати, покликані до свободи; аби тільки свобода ваша не стала приводом до тілесности [...]. Коли ж ви між собою гризетеся та їсте один одного, вважайте, щоб один одного не знищили!» (Гал. 5, 13-15).

В такому контексті, здається, утверджується певне тривожне «негативне упередження» щодо Католицької Церкви, існування якої культурно представлене і соціально переосмислене: з одного боку у світлі напружень, які можуть виникнути в середині самої ієрархії; а з іншого – починаючи з недавніх скандалів пов'язаних зі зловживаннями, жакливо скоєними деякими членами духовенства. Це упередження, забуваючи про справжню природу Церкви, її автентичну історію та справжній добродійний вплив, який вона завжди мала і має в житті людей, іноді призводить до невиправданої «претензії», що сама Церква в певних питаннях повинна узгодити свою правову систему з цивільними системами держав, у яких вона живе, як єдино можливу «гарантію правильності та справедливості».

З огляду на все це, Апостольська Пенітенціарія визнала за доцільне втрутитися цією *Нотою*, щоб підтвердити важливість і сприяти кращому розумінню таких концепцій, властивих церковній та соціальній комунікації, які сьогодні, здається, стали більш чужими для громадської думки, а іноді й самим цивільно-правовим системам як: печать таїнства, конфіденційність, властива внутрішній поза-сакраментальній осудності, професійна таємниця, критерії та межі, властиві будь-якій іншій комунікації.

1. Печать таїнства

Нещодавно, говорячи про таїнство Примирення, Святіший Отець Франциск хотів ще раз наголосити на обов'язковості та недоторканності печаті таїнства: «Саме Примирення є благом, яке мудрість Церкви завжди оберігала всією своєю моральною та юридичною силою за допомогою печаті таїнства. Навіть якщо не завжди є зрозумілою для сучасного менталітету, вона є необхідною для святості таїнства і для свободи совісті пенітента, котрий у будь-який момент повинен бути впевненим, що сакраментальна розмова залишиться в таємниці сповіді, між власною совістю, відкритою на Божу благодать, і необхідним посередництвом священника. Печать таїнства є необхідною, і жодна людська влада не має над нею юрисдикції та не може на неї претендувати»³.

³ ФРАНЦИСК, *Промова до учасників XXX курсу щодо внутрішньої осудності, організованого Апостольською Пенітенціарією* (29 березня 2019).

Недоторканість таємниці Сповіді походить безпосередньо з об'явленого Божого закону і вкорінена в самій природі таїнства, не допускаючи жодних винятків у церковній сфері, вже не кажучи про цивільну. У звершенні таїнства Примирення, дійсно, закладена сама суть християнства і Церкви: Син Божий став людиною, щоб спасти нас, і вирішив залучити до цього діла спасіння – як «необхідне знаряддя» – Церкву і в ній тих, кого Він вибрав, покликав і призначив своїми служителями.

Щоб виразити цю істину, Церква завжди навчала, що священники під час звершення таїнств діють «*in persona Christi capitis*», тобто в самій особі Христа-Глави: «Христос дозволяє нам використовувати своє «Я». Ми говоримо в «Я» Христа. Христос «втягує нас у себе» і дозволяє нам об'єднатися, він єднає нас зі своїм «Я». [...] Саме ця єдність з його «Я» реалізується в словах священницької консекрації. Також у словах: «Я розрішаю тебе» – це «Я» є Христове, тобто Бога, який єдиний може відпустити гріхи, тому що ніхто з нас не може відпустити гріхів»⁴.

Кожен пенітент, який смиренно йде до священника, щоб визнати свої гріхи, свідчить про велику таємницю Втілення Божого Сина та надприродну сутність Церкви і службового священства, через яке Воскреслий Христос виходить назустріч людям, торкається сакраментально – тобто реально – їхнього життя і спасає їх. З цієї причини захист сповідником печаті таїнства сповіді, у разі потреби *usque ad sanguinis effusionem* [аж до пролиття крові], є не лише актом обов'язкової «лояльності» по відношенню до пенітента, але значно більше: необхідним свідченням – «мучеництвом» – вчиненим безпосередньо задля унікальності та спасенної універсальності Христа і Церкви⁵.

Питання печаті на даний час викладено і регулюється кан. 983-984 і 1388, §1 ККП та кан. 1456 ККСЦ, а також п. 1467 Катехизму Католицької Церкви, де конкретно читаємо не те, що Церква «встановлює» силою власного авторитету, а радше те, що вона «оголошує», тобто визнає як незмінний факт, який походить саме зі святості таїнства, встановленого Христом, – «що кожний священник, який сповідає, зобов'язаний під страхом суворої кари зберігати абсолютну таємницю стосовно гріхів, які йому визнали пенітенти».

Сповіднику, ніколи і з будь-якої причини, не дозволено «зрадити пенітента словами або в якісь інший спосіб» (кан. 983, §1 ККП), подібно як і «сповідникові категорично забороняється користуватися відомостями, одержаними у сповіді, зі шкодою для пенітента, навіть за умови виключення будь-якої небезпеки виявлення» (кан. 984, §1 ККП). Доктрина, потім, сприяла подальшому уточненню змісту печаті таїнства, яка включає в себе «всі гріхи, як пенітента, так і інших осіб, пізнаних зі сповіді пенітента; як смертні, так і легкі; як таємні, так і публічні; представленні для розрішення і тому відомі сповіднику в силу пізнання під час таїнства»⁶. Таким чином, печать таїнства стосується всього того, що визнав пенітент, навіть у випадку, коли

⁴ БЕНЕДИКТ XVI, *Розмова зі священниками* (10 червня 2010).

⁵ Пор. КОНГРЕГАЦІЯ ДОКТРИНИ ВІРИ, Декларація *Dominus Iesus* щодо унікальності та спасенної універсальності Ісуса Христа та Церкви (6 серпня 2000).

⁶ V. DE PAOLIS – D. CITO, *Le sanzioni nella Chiesa. Commento al Codice di Diritto Canonico. Libro VI*, Città del Vaticano, Urbaniana University Press, 2000, с. 345.

сповідник не дав би розрешення від гріхів: якщо сповідь є неважна або з якоїсь причини розрешення не було уділене, у будь-якому випадку слід зберігати печатку.

Священик, по суті, дізнається про гріхи пенітента «*non ut homo, sed ut Deus – не як людина, а як Бог*»⁷, аж до такої міри, що він просто «не знає», що йому було сказано під час сповіді, тому що він її слухав не як людина, а саме в ім'я Бога. Тому сповідник міг би також «присягнути», без будь-якої шкоди для своєї совісті, що він «не знає» того, що знає лише як служитель Бога. Завдяки своїй особливій природі, печатку таїнства зобов'язує сповідника навіть «внутрішньо», настільки, що йому забороняється добровільно пам'ятати сповідь, і він зобов'язаний придушити будь-який мимовільний спогад про неї. До таємниці, яка виникає з печатки, зобов'язаний також кожен, хто будь-яким чином дізнався про гріхи сповіді: «Обов'язку зберігати таємницю підлягають також перекладач, якщо такий є, і всі інші, які якимось чином дізнались про гріхи сповіді» (кан. 983, §2 ККП).

Абсолютна заборона, накладена печаткою таїнства, не дозволяє священику, навіть поза таїнством, обговорювати зміст сповіді з самим пенітентом, «крім явної та не запитаної згоди пенітента»⁸. Печатку, таким чином, виходить також за межі волі пенітента, який після звершення таїнства не має влади звільнити сповідника від обов'язку збереження таємниці, оскільки цей обов'язок походить безпосередньо від Бога.

Захист печатки таїнства та святість сповіді ніколи не може бути жодною формою потурання злу. Навпаки, вони являють собою єдину, справжню протиотруту від зла, яке загрожує людині та всьому світу; вони є реальною можливістю віддатися любові Бога, дозволити цій любові навернути і змінити себе, навчитися конкретно відповідати їй у своєму житті. При наявності гріхів, які становлять злочин, ніколи не дозволяється покладати на пенітента, як умову для відпущення гріхів, зобов'язання постати перед цивільним судом, в силу натурального принципу, прийнятого в кожній правовій системі, згідно з котрим «*neto tenetur se detegere*» [ніхто не зобов'язаний свідчити проти самого себе]. Водночас, однак, до самої «структури» таїнства Примирення, як умова його дійсності, належить щире покаяння разом із твердим наміром виправитися та не повторювати вчинене зло. Якщо з'явиться пенітент, який став жертвою зла інших, то буде завданням сповідника проінструктувати його щодо його ж прав, а також щодо конкретних юридичних інструментів, до яких він може вдатися для донесення факту у цивільному та /або церковному судочинстві і вимагати правосуддя.

Будь-яка політична дія чи законодавча ініціатива спрямована на «тиск» на недоторканність печатки таїнства, становила б неприпустиму кривду по відношенню *libertas Ecclesiae* [вільність Церкви], яка отримує свою легітимність не від окремих Держав, а від Бога; це було б також порушенням релігійної свободи, яка є юридичною основою будь-якої іншої свободи, в тому числі свободи совісті окремих громадян, як

⁷ ТОМА З АКВІНУ, *Summa Theologiae, Suppl.*, 11, 1, ad 2.

⁸ ЙОАН ПАВЛО ІІ, *Промова до членів Апостольської Пенітенціарії та до отців пенітенціаріїв римських базилік* (12 березня 1994), н. 4.

пенітентів, так і сповідників. Порушити печать – означало б скривдити вбогого, присутнього в грішнику.

2. Поза сакраментальна внутрішня осудність та духовне керівництво.

До юридично-моральної сфери внутрішньої осудності належить так звана «поза сакраментальна внутрішня осудність», завжди прихована, проте поза таїнством Сповіді. Також і в ній Церква здійснює свою місію та спасенну владу: не відпускаючи гріхи, але уділяючи благодаті, розриваючи юридичні зв'язки (наприклад цензури) і займаючись усім, що стосується освячення душ, а отже, власної інтимної та особистої сфери кожного віруючого.

До поза сакраментальної внутрішньої осудності, зокрема належить духовне керівництво, завдяки якому кожен вірник довіряє свій власний шлях навернення і освячення конкретному священнику, богопосвяченій особі або мирянину.

Священик виконує це служіння в силу місії представляти Христа, покладеної на нього в таїнстві Священства, і яка здійснюється в ієрархічному сопричасті Церкви, через так звані *tria munera*: завдання навчання, освячення та правління. Миряни виконують це служіння в силу свого священства, яке походить з таїнства Хрещення, та дару Святого Духа.

В духовному керівництві вірні вільно відкривають тайну своєї совісті духовному наставнику/провіднику, щоб він скерував і підтримав їх у слуханні та виконанні Божої волі.

Тому ця особлива сфера також вимагає певної таємниці *ad extra*, яка притаманна змісту духовних розмов і впливає з права кожної людини на повагу до власної приватності (пор. кан. 220 ККП). Лише «аналогічно» до того, що відбувається в таїнстві Сповіді, духовний наставник стикається з совістю окремого віруючого в силу своїх «особливих» стосунків з Христом, які впливають із святості його життя та – якщо священник – від прийнятих священницьких свячень.

Як доказ особливої конфіденційності, що надається духовному керівництву, вважається санкціонована законом заборона запитувати думку не лише сповідника, а й духовного наставника у випадку допущення до прийняття таїнства Священства, або ж навпаки до видалення з семінарії кандидатів до священства (пор. кан. 240, §2 ККП; кан. 339, §2 ККСЦ). Подібним чином, Інструкція *Sanctorum Mater* 2007 року, що стосується проведення дієцезіальних або єпархіальних розслідувань у справах святих, забороняє допускати до свідчень не лише сповідників, з метою збереження печаті таїнства, але також духовних наставників Слуги Божого, у тому всьому, що вони дізналися в поза сакраментальній сфері внутрішньої осудності⁹.

Така необхідна конфіденційність буде тим більше «природною» для духовного наставника, чим більше він навчиться розпізнавати та «зворушуватись» таємницею свободи вірного, який через нього звертається до Христа; духовний наставник повинен

⁹ Пор. КОНГРЕГАЦІЯ ДО СПРАВ СВЯТИХ, Інструкція *Sanctorum Mater* щодо проведення дієцезіальних або єпархіальних розслідувань у справах святих (17 травня 2007), арт. 101, §2.

сприйматиме свою місію і власне життя виключно перед Богом, у служінні Його славі, для добра людини, Церкви і для спасіння всього світу.

3. Таємниці та інші межі, властиві комунікації.

По відношенню до сакраментальної або поза сакраментальної внутрішньої осудності, іншу натуру мають відомості, сказані по секрету, а також так звані «професійні таємниці», якими володіють певні категорії людей як у громадянському суспільстві, так і в церковній спільноті, в силу особливого служіння, яке вони виконують для окремих осіб або для громади.

Такі таємниці, в силу природного закону, повинні завжди зберігатися, «за винятком, – як зазначає Катехизм Католицької Церкви п. 2491, – особливих випадків, коли дотримання таємниці може завдати тому, хто її довірив або кому її довірено, чи ще комусь третьому великої шкоди, якої можна уникнути лише виявленням правди».

Окремим випадком таємниці є «папська таємниця», яка зобов'язує в силу присяги, пов'язаної з виконанням певних функцій у службі Апостольського Престолу. Якщо присяга зберігати таємницю завжди зобов'язує *coram Deo* [перед Богом] того, хто її склав, то присяга пов'язана з «папською таємницею», має своїм кінцевим обґрунтуванням суспільне благо Церкви та *salus animarum* [спасіння душі]. Це передбачає, що дане благо і самі вимоги *salus animarum*, включаючи використання інформації, яка не підпадає під печать, можуть і повинні бути правильно інтерпретовані лише Апостольським Престолом в особі Римського Понтифіка, якого Христос Господь встановив і поставив як видимий принцип і фундамент єдності віри і сопричастя всієї Церкви¹⁰.

Стосовно інших сфер комунікації, як публічної, так і приватної, у всіх її формах і проявах, мудрість Церкви завжди вказувала як основоположний критерій «золоте правило», проголошене Господом і записане в Євангелії від Луки: «І як бажаєте, щоб вам чинили люди, чиніть їм і ви так само» (Лк 6, 31). Таким чином, як у донесенні правди, так і в мовчанні про неї, коли той, хто про неї питає, не має права її знати, потрібно завжди підпорядковувати власне життя заповіді братерської любові, маючи перед очима добро та безпеку інших, пошанування приватного життя та загального блага¹¹.

Особливим обов'язком донесення правди, подиктованим братерською любов'ю, є «братерське напоумлення» - у різних його ступенях - про яке навчає Господь. Воно залишається орієнтиром там, де це необхідно, і відповідно до того, що дозволяють і вимагають конкретні обставини: «А коли брат твій завинить супроти тебе, піди й докори йому віч-на-віч. Коли послухає тебе, ти придбав брата свого. Коли ж він не послухає тебе, візьми з собою одного або двох, щоб усяка справа вирішувалася на слово двох або трьох свідків. І коли він не схоче слухати їх, скажи Церкві» (Мт 18, 15-17).

¹⁰ Пор. II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, Догматична Конституція про Церкву *Lumen gentium* (21 листопада 1964), н. 18.

¹¹ Пор. КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ, п. 2489.

У час масової комунікації, в якій вся інформація «згоряє», а разом з нею, на жаль, часто й частина життя людей, необхідно наново пізнати силу слова, його конструктивну міць, але також і його руйнівний потенціал; ми маємо чувати, щоб печать таїнства ніколи і ніким не була порушена, та щоб необхідна конфіденційність, пов'язана зі здійсненням церковного служіння, завжди ревно оберігалася, маючи, як єдиний обрій, правду та цілісне добро людей.

Благаймо у Святого Духа, для всієї Церкви, палку любов до істини в усіх сферах та обставинах життя; здатність повністю оберігати її в проголошенні Євангелія кожному створінню, готовність до мучеництва заради захисту недоторканності печаті таїнства, а також розсудливість і мудрість, необхідні для уникнення будь-якого інструментального та помилкового використання інформації, властивої приватному, суспільному та церковному життю, яка може обернутися образою гідності особи та самої Істини, якою завжди є Христос, Господь і Глава Церкви.

У ревному оберіганні печаті таїнства та необхідної розсудливості, пов'язаної з поза сакраментальною внутрішньою осудністю та іншими актами служіння, сяє особливий синтез Петрового і Марійного вимірів у Церкві.

З Петром, наречена Христа, аж до кінця історії охороняє інституційне служіння «влади ключів»; подібно як Пресвята Діва Марія, Церква зберігає «усе це в своєму серці» (Лк 2, 51б), знаючи, що в цьому відбивається те світло, яке освітлює кожну людину, і яке, в священному просторі між особистою совістю і Богом, необхідно зберігати, захищати і оберігати.

Верховний Понтифік Франциск, 21 червня 2019 року, схвалив цю Ноту та наказав її опублікувати.

Дано в Римі, в приміщенні Апостольської Пенітенціарії, 29 червня року Господнього 2019, в урочистість святих апостолів Петра і Павла

Кард. Мауро П'яченца
Верховний Пенітенціарій

Монс. Кшиштоф Никель
Регент

* Переклад з італійської: бр. Едуард Юрій Семко OFM